

ŞAHNAZ ABDULLAYEVA
Bakı Avrasiya Universiteti
Həsən Əliyev küç 135 a
sahnaz.abdullayeva72@gmail.com

OSKAR UAYLDIN “BÜLBÜL VƏ QIZILGÜL” NAĞILINDA ŞƏRQ MOTİVLƏRİ

Xülasə

Məqalədə Oskar Uayldın “Bülbül və qızılgül” nağılı əsasında “bülbül və qızılgül” motivinin şərq ədəbiyyat nümunələri ilə tarixi poetik müqayisəsi aparılır. Bülbül və gül motivi simvolik olaraq, aşıqla məşuqu ifadə edir. Bülbülün gülə məhəbbəti, gül – bülbül mövzulu hekayələr orta əsrlərdə daha çox yayılmışdır. Bu hekayələrin qaynağı İran ədəbiyyatı olduğu zənn edilir. Bülbül və qızılgül “Bülbülname”, “Bülbüliyyə”, “Gül ü Bülbül” kimi adlarla xatırlanan əsərlərə mövzu olmuşdur. Fazil İrəvaninin “Qızılgül və bülbül” əsərində, Rifahinin “Bülbülnamə” məsnəvisində, Füzulinin ədəbi irsində, Azərbaycan əfsanələrindəki bülbül və qızılgül motivinin oxşar və fərqli cəhətləri müqayisə edilmişdir. Oskar Uayldın “Qızılgül və bülbül” nağılı mövzu və motiv baxımından Azərbaycan əfsanələrindəki qızılgül və bülbüllə bağlı əfsanələrlə oxşarlıq təşkil edir. Bu əfsanələrdən “Qızılgül əfsanəsi”, “Ağ gül və bülbül”, “Bülbül və gül”, “Bülbülün son nəğməsi” “Bülbül niyə görmür” və s. əfsanələrin adlarını sadalamaq olar. Oskar Uayldın “Bülbül və qızılgül” nağılında əsl sevgi, humanist ideallara əsaslanan duyğular sınağa çəkilir, əsl sevgi riyakarlıqla müqayisə olunur. Şərq motivlərinin qərb ədəbiyyatında istifadə şəklinə diqqət yetirilmişdir.

Açar sözlər: Oskar Uayld, bülbül, qızılgül, məhəbbət, Şərq ədəbiyyatı, Azərbaycan əfsanələri.

Nağılın hər hansı bir xalqın adət-ənənəsi, mifik təsəvvürü, tarixi, dünyagörüşü ilə bağlılığı əsas şərt deyildir. Çünki bütün xalqların ədəbiyyatında nağıllar bir sıra bənzər motivlər əsasında yaranır. “Hansı xalqın, hansı ölkənin nağılına baxırsansa bax, mütləq reallaşmamış arzuların, xəyalların ifadəsini, yaşanılmamış sevgilərin, həyatların, güzəranların gerçəkləşmə modelini görəcəksən. İnsan fantaziyaları, təxəyyülləri üçün ən uğurlu meydan, ən optimal məkan məhz nağıl mətnləridir” (2.5)

Oskar Uayld yaradıcılığında nağıllar xüsusi yer tutur. Oskar yalnız uşaqlar üçün yox, böyüklərin də oxuya biləcəyi ibrətamiz nağılların müəllifidir. Oskarın bu nağılları maraqlı, təsirli, cəlbəedici və düşündürücüdür. Ədibin yazdığı nağıllar iki kitabda toplanmışdır. Oskar ilk nağıllarını 1884-cü ildə “Xoşbəxt şəhzadə və digər nağıllar” adlı kitabda nəşr etdirir, ikinci hissə isə 1888-ci ildə işıq üzü görür. Həmin nağıllara “Sadiq dost”, “Bülbül və qızılgül”, “Xoşbəxt Şəhzadə” və s. nağılları misal göstərmək olar. Oskarın nağılları dərin mənəvi problemlərlə zəngindir.

Oskar Uayld “Bülbül və qızılgül” nağılında iki ayrı hekayədən bəhs etmişdir. Hekayədə iki süjet xətti var: birincisi tələbə ilə zəngin ziyalı qızının, ikincisi isə bülbül ilə gülün hekayəsidir. Beləliklə Oskar əfsanəvi obrazlarla muasir dövrümüzün sevgi hekayəsini birləşdirib, sintez yaratmışdır. “Bülbül və qızılgül” nağılında ədib insanın şan-şöhrətə meyilliliyini, pulun insanı necə dəyişdiyini, sevginin satın alınmasını ustalıqla açıb göstərmişdir. Nağılda bülbül bir tələbənin al qızılgül üçün ağladığını, necə ah-nalə etdiyini görüb günlərlə oxuduğu o gözəl nəğmələrin sahibini tapdığı üçün sevinir. Bu sevinc hələ də məhəbbətin, əsil sevginin varlığına olan sevinc hissi idi. Bülbül deyir: “Budur, həqiqi aşıq. Heç vaxt görməsəm də gecələr boyu onun barədə oxuyuram; hər gecə onun hekayəsini ulduzlara danışırım, indi isə onunla qarşılaşdım”(5.226). Bülbül bu gənc oğlanın göz yaşlarına dözə bilmir və həqiqi məhəbbət üçün özünü qurban verir ki, tələbə al rəngli qızılgülü öz sevgilisinə apara bilsin. Bülbül hələ açılmamış tumurcuq görür və ondan al qızılgül olmasını istəyir, lakin tumurcuq al qızılgül olması üçün canında taqət qalmadığını bunun ancaq onun qanı ilə qidalansa edə biləcəyini deyir. Bülbül oxuduğu gözəl musiqilərin səbəbkarı bu gözəl, həqiqi sevgi üçün canından keçməyə razı olur və qəlbini qızılgülün tikanına sancır və sondəfə nəğməsini oxuyur, səhərə qədər qanı onun gövdəsinə axır, gülün ləçəkləri getdikcə qızarıp və allaşır. Tələbə qızılgülü

görüb sevincək sevgilisinə aparır, lakin sevgilisi tələbənin gətirdiyi o al qızılgülün bir dəyəri olmadığını əsl dəyərli olan ona varlı oğlan tərəfindən hədiyyə olunmuş cəvahirat olduğunu deyir. Tələbə məyus olur, sevginin varlığına inamı ölür. Nağılda bülbülün həqiqi sevgi üçün etdiyi alturizm eqoist qızın nankörlüyü nəticəsində dəyərsizləşir. Əsərdə bülbül və qızılgülün təmsilində fədakarlıq göstərildiyi halda, tələbə və qızın timsalında qiymət bilməzlik göstərilir. Bülbül həqiqi sevginin aşıqıdır. Tələbə isə ona görə canını verən bülbülün hissiyatsız olduğunu bildirir. Və burada da saf və təmiz məhəbbətin ancaq qızılgüllə bülbül arasında olduğunu insanlar arasında bu cür məhəbbətin mümkünsüzlüyü ifadə olunmuşdur.

Əsərdə gərginlik qız və tələbə arasında göstərilə də, əsas gərginlik tələbənin öz daxilində yaşadığı sevgi, ağıl və güc arasında qalmasıdır. Sonda isə qazanan ağıl və güc olmuşdur. “Bülbül və gül” əsərindəki tələbəyə aid olan bu tərz düşüncələr Oskar Uayldın əsərlərindəki bir çox qəhrəmanların düşüncələri ilə səsləşir. Yazıçının sevgiyə inamsızlığı onun hər bir əsərində özünü ifadə edir.

Güllərə, çiçəklərə və quşlara olan sevgi ən ülvə, həzin və ünyetməz insan duyğularının əksi, təcəssümüdür. Təbiət – gözəlliyin ən qədim və ən geniş mənbəyidir. Gözəllik yalnız insan üçün onun həyatına rəng və məna verən nəhayətsiz ilham və sevgi mənbəyidir. Bu mənada güllərin şahı sayılan qızılgülün insanların hiss və idrak dünyasında ayrıca yeri və məqamı vardır. Quşlar isə fərqli yerlərdə yaşayır. Qarğa qarışığı, bayquş enişi, bülbül də gülləri sevir. Bağda, bağçada, çiçəklərlə dolaşan bülbül, daha çox güllərin budaqları və yarpaqları arasında görülür.

Bülbül və gül motivi simvolik olaraq, aşıqla məşuqu ifadə edir. Bülbül ilə gül arasında sevgi şərq ədəbiyyatında Allaha olan sevgi və ilahi sevginin özünə çatma yollarını izah etməyə çalışır. Bülbül və qızılgül obrazları eşqin daha ilahi formada göstəricisi kimi bir çox şərq xalqların ədəbiyyatında istifadə olunan obrazlardandır. Bülbül və qızılgül həm qədim, həm də çağdaş ədəbiyyatımızda da istifadə olunan obrazlardandır.

Bülbülün gülə məhəbbəti, gül – bülbül mövzulu hekayələr orta əsrlərdə daha çox yayılmışdır. Bu hekayələrin qaynağı İran ədəbiyyatı olduğu zənn edilir. “Gül və bülbül imajı İran edebiyatından Arap edebiyatına girmiş, oradan da Doğu kultürünün Avropa’ya keçişində önəmli iki kapı olan İspanya və Sicilya yoluyla Batı’ya ulaşmışdır”. (10.222)

Bülbül və qızılgül "Bülbülname", "Bülbüliyyə", "Gül ü Bülbül" kimi adlarla xatırlanan əsərlərə mövzu olmuşdur. İlk “Bülbülnamə”nin Fars ədəbiyyatında Fəriduddin Əttar tərəfindən yazıldığı qeyd olunur. Kiçik bir məsnəvi olan bu əsərdə bülbülün gülə qarşı hiss etdiyi sevgini nəغمə oxuyaraq tərənnüm etməsi digər quşları narahat edir və quşlar Hz.Süleymana şikayətlərini bildirirlər. Hz. Süleyman adam göndərir, bülbülü yanına gətirir. Bülbül özünü müdafiə edir, gülə necə aşıq olmasını, ona necə ilahi bir məhəbbətlə bağlı olduğunu deyir və Hz. Süleyman ona haqq qazandırır, digər quşları bülbülə toxunmamağı əmr edir. Eyni motivlər Fazil İrəvaninin “Qızılgül və bülbül” əsərində də istifadə olunmuşdur. Həmin əsər Xocens Markar Geğamyan tərəfindən tərcümə olunaraq 1812-ci ildə erməni və rus dillərində çap edilmişdir. Sonra isə bu əsər Xocens Markarın öz orijinal əsəri kimi, Avropada fransız və alman dillərində dönə-dönə çap edilmişdir. Fransız tədqiqatçısı Şarl Jorjien 1892-ci ildə məsələyə aydınlıq gətirərək yazmışdır ki, “Qızılgül və bülbül” əsəri Fazil və ya Fazili adlı türk müəllifinin əsəridir, Xocens Markar sadəcə olaraq, “Qızılgül və bülbül”ü erməni və rus dillərinə tərcümə edərək öz əsəri kimi çap etdirmişdir. Kitabın əsl müəllifinin Fazil İrəvani olduğu bəlli olduğdan sonra belə, ermənilər “Qızılgül və bülbül”ü 1950-ci ildə yenə də erməni müəllifinin əsəri kimi, Freznoda (ABŞ) çap etdirmişlər. “Qızılgül və bülbül” əsərinin orijinalı Matenadaranda – Mesrop Maştos adına Qədim Əlyazmalar İnstitutunda saxlanılır. (11.3)

Bülbül və qızılgül motivləri özündə əks etdirən başqa bir əsər Rifahinin “Bülbülnamə” məsnəvisidir. Alleqorik bir əsər olan “Bülbülnamə” iki obrazlı bir sevgi hekayəsidir. Bülbül aşıq, Gül məşuqu təmsil edir. Aşıqların arasına girən maneə ayrılıq və gülün tikanları ilə təmsil olunmuşdur. Məhəbbət mövzulu hekayələrdə olduğu kimi, burada da aşıq bülbülün sevgisini isbat etmək üçün maneələri keçməlidir. İki sevgili arasında əlaqə yaradan Səbadır. Klassik şeirlərdə də səbə aşıqla məşuq arasında xəbərləşmə simvolu olmuşdur. Bülbül gülün həsrətindən xəstələnib halsız düşəndə Gül sevgilisinə Nari göndərmişdir. Burada digər meyvələrin deyil, məhz narın

seçilməsini onun daha çox mualicəvi xüsusiyyətlərə malik olması kimi düşünmək olar. Həmçinin burada narın rəngi sevgi alovu, sevginin simvolik rənginin qırmızı olması ilə üst-üstə düşür. Hekayədə bülbülün gülə fədakarlıq edərək canından keçməsi, gül və bülbül motivli əfsanələrin ortaq xüsusiyyəti kimi çıxış edir.

Rifahinin “Bülbülnamə”si ilə Oskarın “Bülbül və gül” nağılı arasında fərqli və oxşar cəhətləri nəzərdən keçirək: Fərqli dövrlərə və fərqli ədəbi mühitə aid olan “Bülbülnamə” və “Bülbül və gül” hekayəsi istər mövzu, istərsə də yazı tərzinə görə oxşarlıq hiss olunmur. Lakin hər iki hekayədə də məhəbbət mövzusu gül və bülbül motivi ilə ifadə edilmişdir. Aşıqlar “Bülbülnamə”də ənənəyə, “Bülbül və Gül” də isə modernizmə əsaslanmışdır. Rifai əsərində təsəffüv, irfani, sonda tanrıya qovuşma kimi ilahi sevgini göstərir. Oskarın əsərində isə maddi dəyəri olmayan sevginin bir anlamı olmadığına əsaslanır. hər iki əsərin fərqli mühit və dövrdə yazılmasından asılı olmayaraq eyni motiv – “bülbül və gül” alleqoriyalarından istifadə olunmuş, “bülbül” həqiqi aşıqı təmsil etmişdir. Rifai də, Oskar Uayld da həqiqi məhəbbətin səbr və fədakarlıqla vüsala çatacağını bildirmişlər. “Bülbül”ün sonu ölümdə olsa “gül”ə olan məhəbbəti onu əbədləşdirmişdir.

“Çü buldu eşq ile ömri nihayət

Olunur dasitanı ta qiyamət” (6. 25)

Sevgili hər iki hekayədə də məğrur və əlçatmazdır, sevənlərə əzab verir. Ancaq heç bir əzab insanoğlunun sevgidən uzaqlaşdırmamış, bəlkə də aşıqın ən böyük mükafatı olmuşdur.

Dünya ədəbiyyatında qəzəlləri, poemaları ilə şöhrət qazanan və qəlb şairi kimi tanınan Füzulinin ədəbi irsində “bülbül və qızılgül” motivi xüsusi yer tutur. Məcnunu bülbülə, Leylini qızılgülə bənzədən şairin qəzəl və qəsidələrində bu iki motiv geniş istifadə olunub.

Bülbül kimi könlüm quşu güldən gülə qonmaz,

Aşiq odur aləmdə ki, cananəsi birdir. (3.85)

Açdı bülbül dərdini yüz min fəğan ilə gülə,

Keçdi gül dövrü, yenə gül bülbülə ram olmadı.(3.97)

Füzulinin bu əsərlərində də bülbülün gülə necə aşıq olması lakin bu eşqinin qarşılıqsız olması gülün bülbülə biganəliyi metaforik şəkildə göstərilmiş və alleqorik formada təsvir olunmuşdur. Şair sevgisinin bülbül sevgisi kimi sadıq və saf olduğunu yuxarıdakı beytlərlə ifadə etmişdir.

Oskar Uayldın “Bülbül və qızılgül” nağılındakı kədərli son Füzulinin şeirləri ilə səsleşir. Füzuli “Su” qəsidəsində belə deyir:

İçmək istər bülbülün qanın, məgər bir rəng ilə,

Gül budağının mizacına girə, qurtarə su. (3. 32).

Gül hiylə işlədərək bülbülün qanını su ehtiyacını ödəmək üçün içmək istəyər. Su gül budağının mizacına girər və bülbülü qurtarar. Bu qəsidədə gülün al rəng alması və xoş ətir qazanması bülbülün qanının içməsi ilə baş tutur.

Oskar Uayldın “Qızılgül və bülbül” nağılı mövzu və motiv baxımından Azərbaycan əfsanələrindəki qızılgül və bülbüllə bağlı əfsanələrlə oxşarlıq təşkil edir. Bu əfsanələrdən “Qızılgül əfsanəsi”, “Ağ gül və bülbül”, “Bülbül və gül”, “Bülbülün son nəğməsi” “Bülbül niyə görmür” və s. əfsanələrin adlarını sadalamaq olar. Bu əfsanələrin hər birində bülbül və qızılgülün sevgisindən, bülbülün sevgi, həqiqi məhəbbət üçün necə fədakarlıq etməsindən danışılır.

“Bülbülün son nəğməsi” əfsanəsi Oskar Uayldın “Bülbül və qızılgül” nağılı ilə mövzu baxımından ən çox səsleşən əfsanədir. Hər iki əsərdə maddiyatla sevgi qarşı – qarşıya qoyulur. Bu əfsanədə bülbül də əsl sevgi üçün özünü qurban verir. Əfsanədə kasıb oğlan dövlətli qızı sevir və ataları bu məhəbbətə qarşı çıxır, qız məhəbbət acısı ilə saralıb solur onun sağalması üçün al qızılgül dərmandır. Alqızılgülün dərman kimi qeyd olunması onun rəmzi mənasındadı, al qızılgül sevgi məhəbbət rəmzi olduğu üçün qızı acaq saf məhəbbət sağalda bilərdi. “Qız məhəbbətin rəngini görən kimi, məhəbbətin ətrini duyan kimi sağalır.” (1.186) Ata oğlanı alqızılgülü tapmaq üçün göndərir. Oğlan bülbül kimi yangılı bir səslə oxuyur, alqızılgülü tapa bilmədiyi üçün qəm-qüssəyə batır. Bunu görən bülbül həqiqi, saf sevgi üçün özünü qurban verir. Ürəyini ağ qızılgülün tikanına sancır və ağ qızılgül bülbülün qanı ilə al rəngə boyanır. Hər iki nağıl bülbülün alturizmi ilə nəticələnir.

“Qızılgül əfsanəsi” əfsanəsində də Oskar Uayldın “Bülbül və qızılgül” nağılındakı kimi var dövlətin əsl sevgini üstələməsi, həqiqi məhəbbətin maddiyatla ölçülməsi kimi aktual mövzudan

bəhs olunur. Bu əfsanədə bülbül və gülün qovuşmaq üçün tanrıdan onları gülə və bülbülə çevirməsi kimi duaları, bülbülün Qızılın ağ gülə çevrildiyini görərək özünü xəncərlə yaralıyaraq qanının gülün üzərinə tökməsi və gülün al rəngə boyanması Oskarın nağılı ilə səsləşir. Hər iki nağılda gülün al rəngə boyanması bülbülün qanı ilə baş verir. Eyni motiv Azərbaycanın digər əfsanələrində də istifadə olunub. “Ağ gül və bülbül” əfsanəsində də bülbül sevgisinə qarşı biganə olan, onun sevgisinə inanmayan qızılgülə sevgisini ifadə etmək üçün özünü onun tikanlarına sancır və ağ gülü al qanı ilə al gülə çevirir.

Oskar Uayldın “Bülbül və qızılgül” nağılında əsl sevgi, humanist ideallara əsaslanan duyğular sınağa çəkilir, əsl sevgi riyakarlıqla müqayisə olunur. Bu ideyanı gerçəkləşdirmək üçün ədib Şərq ədəbiyyatında geniş yayılmış bir motivə müraciət edir. Əsərin intetektual bazasında Şərq ədəbiyyatı nümunələrinin dayanmasını XIX əsrdə Qərb ədəbi-nəzəri düşüncəsində Şərqlə tanışlığın artması, Şərqlin ezoterik mədəniyyətinə vurğunluqla izah etmək olar.

Ədəbiyyat siyahısı

1. Azərbaycan türklərinin xalq əfsanələri, Bakı, “Azərənşər”, 2009, 485 səh
2. Dünya yazıçıları nağılları, Bakı, “Şərq-Qərb” nəşriyyat evi, 2013, 336 səh.
3. Füzuli M. Əsərləri. Altı cildə. IV cild. Bakı, “Şərq-Qərb”, 2005 344 səh.
4. Tven M. Şəhzadə və dilənçi, Uayld O. Nağıllar, Bakı, “Öndər nəşriyyat”, 2005, 336 səh
5. Uayld O. Seçilmiş əsərləri. Bakı, Şərq-Qərb, 2013, 464 s.
6. Fazlî, Gül ü Bülbül, Akademi Kitabevi, İzmir 2002.
7. <http://www.turkiyatjournal.com>
8. <https://edebiyatvesanatakademisi.com>
9. İkrəm Çinar <http://www.egitirim.gen.tr/tr/index.php/arsiv/sayi-11-20/sayi-11-ask-olsun-mart-2006/85-askin-felsefesi-gul-ile-bulbul>
10. Aydın Məmmədov <http://qazet.bsu.edu.az/az/article/77>
11. . Nazim Mustafa www.iravan.info/ebedi_muhit.html

Sh.Abdullayeva

Oriental motifs on Oscar Wail's Nightingale and Rose fairy tale

Summary

The article is based on Oscar Wail's "Nightingale and Rose" motif, "Nightingale and Rose" motif is a historical poetic comparison with eastern literary samples. The bull and flower motif symbolically expresses passionate love. The bull's love of laughter, and the flower-bull's stories have become even more common in the Middle Ages.

The source of these stories is believed to be Iranian literature. The bulbul and rose are the subject of the works known as "Bulbuliname", "Bulbulia", "Gulf Bulbul". Fazil Iravan's "Rose and Nightingale", similarity and different features of the Bulbul and Rose motif in Azerbaijani legends, in the literary heritage of "Bülbülname" of Rifahi, Füzuli's literary heritage have been compared. Oscar Wail's "Rose and Nightingale" is similar to the legends about roses and nightingale in Azerbaijani legends in terms of theme and motif.

These legends include "The Legend of Rose", "White Rose and Nightingale", "Nightingale and Rose", "The Last Nightingale of Nightingale", "Nightingale Does not See" and so on. names of legends can be listed. Oscar Wail's "Nightingale and Rose" tale is based on true love, humanist ideals, and the true love is compared to hypocrisy.

The use of eastern motifs in western literature has been emphasized.

Keywords: Oscar Wilde, Nightingale, Rose, Love, Eastern Literature, Legends of Azerbaijan.

Ш.Абдуллаева

Восточные мотивы по сказке Оскара Уэйла "Бюльбюль и Роза"

Резюме

Статья основана на мотиве «Соловья и розы» Оскара Уэйла, мотив «Соловья и розы» представляет собой историческое поэтическое сравнение с восточными литературными образцами. Мотив быка и цветка символически выражает страстную любовь. Любовь быка к смеху и рассказы о цветочных быках стали еще более распространенными в средние века. Источником этих историй считается иранская литература. Бюльбюль и роза являются предметом работ, известных как «Бюльбулинам», «Бюльбюля», «Галф Бюльбюль».

Были сопоставлены литературное наследие Фузули Фазиля Иревана «Роза и соловей», сходство и различные черты мотивов Бюльбюля и Роуз в азербайджанских легендах, в литературном наследии «Бюльбюльнаме» Рифахи. «Роза и соловей» Оскара Уэйла похожа на легенды о розах и соловьях в азербайджанских легендах с точки зрения темы и мотивов.

К таким легендам относятся «Легенда о розе», «Белая роза и соловей», «Соловей и роза», «Последний соловей соловья», «Соловей не видит» и так далее. имена легенд могут быть перечислены. Рассказ Оскара Уэйла "Бюльбюль и Роуз" основан на истинной любви, гуманистических идеалах, а настоящая любовь сравнивается с лицемерием. Использование восточных мотивов в западной литературе было подчеркнуто.

Ключевые слова: Оскар Уайльд, соловей, роза, любовь, Физули, Рифахи, Фазиль Иревани, азербайджанские легенды.

Redaksiyaya daxil olma tarixi: 1.04.2019

Çapa qəbul olunma tarixi: 17.04.2019

Filologiya üzrə fəlsəfə doktoru Maral Yaqubova tərəfindən çapa tövsiyə olunmuşdur.